

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประเทศอินเดีย

Model the Propagation of the Buddhist Missionary in India

บุญร่วม คำเมืองแสน¹, สำราญ ศรีคำมูล²

Boonruam Khammuangsaen, Samran Srikammul

อัคริมา มณีเลิศ³

Akkharima Maneelert

ทำวิจัยเมื่อ พ.ศ. 255

บทคัดย่อ

งานวิจัยเชิงคุณภาพเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประเทศอินเดีย 2) เพื่อศึกษาบทบาทการปฏิบัติหน้าที่ของพระธรรมทูตไทยในประเทศอินเดีย 3. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประเทศอินเดีย โดยได้เลือกพระธรรมทูต จำนวน 14 รูป เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบการเดินทงเข้าพื้นที่ แบบสำรวจสภาพพื้นที่เบื้องต้น แบบสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล แบบสนทนากลุ่ม แบบสังเกตการณ์ แบบมีส่วนร่วม แบบบันทึก แบบศึกษาประวัติชีวิต และอุปกรณ์อื่นๆ เช่น กล้องถ่ายรูป เป็นต้น แล้วตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า พระธรรมทูต เป็นผู้ที่สามารถนำหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงใจคน ฝึกตนได้ ฝึกคนอื่นได้ พูดให้เขาเชื่อ ทำให้เขาชอบ เป็นผู้นำจิตวิญญาณ เป็นแบบอย่างการดำเนินชีวิตที่ดีงาม เป็นผู้สามารถชี้ทางออก บอกทางบุญ หนุนทางธรรมได้ สิ่งสำคัญต้องมีใจรักและศรัทธาบริสุทธิ์ที่รักการเผยแผ่ เป็นผู้ที่มีจิตอาสาเสียสละเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม ไม่มุ่งหวังว่าจะได้อะไรจากพระศาสนาทั้งยศ ตำแหน่งหรือสมณศักดิ์ แต่สิ่งที่ควรมุ่งหวังคือองค์ความรู้ความเสียสละที่ได้จากการทำงานให้กับพระศาสนา นอกจากนี้ จะต้องมีความรู้ ภูมิธรรม ภูมิฐาน ภูมิใจ เป็นที่ตั้ง

ผลการวิจัย พบว่า บทบาทของพระธรรมทูตทั้ง 4 ด้าน มีดังนี้ ด้านการเผยแผ่ สำคัญคือการเข้าใจ เข้าถึงประชาชนทุกระดับ นำหลักคำสอนไปแสดงแนะนำให้กับประชาชนให้ได้ โดยอาศัยเครื่องมือที่สำคัญคือภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร มีการบรรพชาสามเณร มีการสวดมนต์เย็นทุกวันศุกร์ ให้ศีลให้พรแก่ชาวบ้านที่ไปเข้าร่วมกิจกรรมงานทำบุญ งานแต่งงาน แจกสิ่งของแก่เยาวชนอินเดียให้เด็กที่เข้ามาสวดมนต์ ด้านการศึกษา ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรมและแผนกสามัญ โดยสนับสนุนทุนการศึกษา จนจบระดับปริญญาเอก นอกจากนั้น ยังส่งเสริมให้แม่ชี ฆราวาสที่ทำงานอยู่ในวัดต้องเรียนธรรมศึกษาด้วย โดยมีการจัดสอบ

¹ หัวหน้าภาควิชาศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

² อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย

³ เจ้าหน้าที่การเงินและบัญชี

เป็นประจำทุกปี ซึ่งสนามสอบกลางรวมกันที่วัดไทยพุทธคยา วัดส่วนมากจะจัดให้มีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อเปิดโอกาสให้เยาวชนอินเดียเข้ามามีส่วนร่วมด้วย ด้านสาธารณูปการ มีการก่อสร้าง อาคารปฏิบัติธรรม สำหรับผู้แสวงบุญ ได้เข้าพักอาศัย เพื่ออำนวยความสะดวก ผู้มาแสวงบุญ ห้องสุขาที่สะอาดและทันสมัย การก่อสร้างสถานพยาบาล เพื่อตรวจสุขภาพและรักษาผู้ป่วย ด้านรักษา ประเพณี/พิธีกรรม มีความกลมกลืนกัน แต่ไม่ทิ้งหลักการของเถรวาทและวัฒนธรรมไทย เช่น การทำบุญทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา งานพุทธมโหสถ และสวดมนต์สาธยายพระไตรปิฎกระดับนานาชาติ

ผลการวิจัย พบว่า ขาดการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ ซึ่งแต่ละวัดนั้นต้องอาศัยความสามารถเฉพาะบุคคล จึงสามารถทำงานเผยแผ่ได้ ทำให้ประสิทธิภาพการทำงานได้ไม่เต็มที่ ขาดสวัสดิการ พระธรรมทูตไทยในประเทศอินเดียไม่มีสวัสดิการ เรื่องค่าเดินทาง ค่ารักษาพยาบาล ตลอดถึงบุคลากรที่ต้องดูแลเนื่องจากอยู่ต่างในต่างแดน ขาดการประสานงานขององค์กรอย่างต่อเนื่อง อาจเป็นเพราะไม่มีงบประมาณสนับสนุน จึงส่งผลให้การสนองงานของคณะสงฆ์ไม่เต็มที่เท่าที่ควร

คำสำคัญ : 1. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา 2. พระธรรมทูต

Abstract

The objectives of this qualitative research were; 1) to study propagation methods of Thai Buddhist missionary in India, 2) to study the role in duty performance of Thai Buddhist missionary in India, and 3. to study suggestions in duty performance of Thai Buddhist missionary in India. The data were collected from 18 Thai Buddhist missionaries in India by in-depth interviews, group discussions, participatory observations, and biography. The data were analyzed by content analysis.

The results of the study found that Buddhist missionaries bring Buddhist teachings to others, train oneself, train the others, live a life as a model of others, help solve problems, and lead people to the righteousness. The most importance is that the Buddhist missionaries must have voluntary mind, sacrifice for the public benefits and Buddhism, and they have to accomplish with knowledge, behavior, maturity, and dignity.

The role of Thai Buddhist missionary in 4 aspects were as follows; In propagation, the missionaries can reach local people in all walks of life, teach Dhamma to them through local languages, arrange ordination for the interested, have evening chanting on Friday, give a speech to people participating in ceremony and wedding, and distribute giveaways to children. In education, the Thai Buddhist missionary provide Dhamma study and general education to monks and novices and grant scholarships to them until the doctorate level. Furthermore, nuns and lay-people working in the temples are encouraged to attend Dhamma study program and

take the examination at Thai Temple in Bodhgaya. Thai monks also arrange Dhamma study for Indian children in Sunday school. In public assistance, there are Dhamma practice buildings for Buddhist pilgrims and hospitals for the poor and the sick living nearby. In tradition and ritual conservation, there is the harmony between the local tradition and Theravada tradition and Thai culture, such as Tod Kathin ceremony, robe offering ceremony, candle clockwise circumambulation, regular chanting and international chanting.

Problems and suggestions; since missionary work in India has not been supported with budget from the state agencies, each Thai temple in India has to raise the fund for running its own work. The Thai missionaries in India have no welfare in journey fare and medical fee, and that results to the ineffective performance on behalf of the Thai Sangha. All these issues should be brought and reported to the Thai Sangha administration and the Thai government.

Keywords: 1. Buddhist Propagation 2. Buddhist missionary

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

พระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นท่ามกลางสังคมอินเดีย ที่มีความหลากหลายด้านความเชื่อ ศาสนา ลัทธิต่างๆ อย่างมากมายจนเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เพราะพระพุทธศาสนามีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากลัทธิศาสนาต่างๆ ได้แก่การอุบัติขึ้นมาพร้อมกับการปฏิรูปสังคมอินเดียเสียใหม่ คือพุทธศาสนาได้เสนอหลักทฤษฎีใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักการที่แตกต่างจากศาสนาอื่นๆโดยสิ้นเชิง เมื่อเป็นเช่นนั้น เมื่อพุทธศาสนาเคยได้เจริญรุ่งเรืองในอินเดียมาก่อน ย่อมจะทำให้สังคมอินเดียได้รับอิทธิพลด้านความคิด ความเชื่อจากพระพุทธศาสนาอย่างแน่นอน เมื่อความคิด ความเชื่อ หรือทัศนคติของคนอินเดียเป็นอย่างไร ก็ย่อมส่งผลให้สังคมเป็นไปอย่างนั้นด้วย

เมื่อภายหลังพุทธปรินิพพาน พระพุทธศาสนาได้มีความเจริญรุ่งเรืองไปในแคว้นต่างๆ ได้มีนิกายต่างๆ เกิดขึ้นทั้งนิกายดั้งเดิมและนิกายใหม่ ทำให้พุทธศาสนาแพร่หลายไปพร้อมกับความเสื่อมที่ตามมากับความแพร่หลายนั่นเอง ด้วยเหตุผลหลายประการที่ทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมจากอินเดีย ทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก จนถึงประมาณ พ.ศ.1148-1162 ราชาศศางกะ เป็นฮินดูนิกายไศวะ ได้ดำเนินการทำลายพระพุทธศาสนาอย่างรุนแรง เช่นสังหารพระสงฆ์ที่กุสินาราทอดสิ้น โคนพระศรีมหาโพธิ์ที่พุทธคยา นำพระพุทธรูปออกจากพระวิหารแล้วเอาศิวลึงค์เข้าไปตั้งแทน แม้แต่เงินตราของรัชกาลก็จารึกข้อความกำกับพระนามราชาว่า “ผู้ปราบพุทธศาสนา” (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2560 หน้า 76) ทำให้พระพุทธ ศาสนาได้เสื่อมจากอินเดียโดยสิ้นเชิง

เมื่อ พ.ศ. 2499 ได้มีประชาชนวรรณะศูทรจำนวนมากนับล้านปฏิญาณตนนับถือพระพุทธ ศาสนา เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2499 ที่เมืองนาคปุระ แคว้นบอมเบย์ โดยการนำของ ดร. เอ็มเบตการ์ อดีตกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมคนแรกของอินเดีย ซึ่งเป็นคนวรรณะศูทร ดร. เอ็มเบตการ์ ได้มีบทบาทต่อสังคมอินเดียอย่างมาก พยายามปฏิรูปสังคมอินเดียให้มีความเสมอภาพ เสรีภาพ ภราดรภาพ และสันติภาพ เพราะมองว่าความเชื่อทางศาสนาฮินดูเป็นความเชื่อที่ทำให้สังคมอินเดียขาดความเป็นปึกแผ่น เพราะ

การถือเรื่องชาตวรรษของฮินดู ท่านได้รับอิทธิพลทางความคิดจากพุทธศาสนาในการดำเนินการต่างๆ ทางสังคม ได้ตั้งวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาพระพุทธรศาสนาเพื่อสอนวิชาการต่างๆ มากมายหลายแห่ง เช่นสิทธารถ วิทยาลัยทางนิติศาสตร์ เป็นต้น นับว่าเป็นความพยายามที่จะปฏิรูปสังคมอินเดียของ ดร. เอ็มเบดการ์ โดยใช้ หลักธรรมทางพุทธศาสนา แต่ความพยายามในการเป็นผู้นำของท่านก็ไม่ได้ไม่เท่าไร ก็ต้องหยุดชะงักลง เพราะท่าน ได้ถึงแก่กรรมหลังจากการประกาศตนเป็นชาวพุทธได้ไม่นาน

ในปีเดียวกันนั้น รัฐบาลอินเดียได้จัดงานฉลองพุทธยันต์ 2500 ปีพระพุทธรศาสนา รัฐบาลอินเดียได้ฟื้นฟู ส่งเสริมพระพุทธรศาสนาขึ้นอีกครั้งหนึ่ง โดยได้จัดตั้งสถาบันการศึกษาขึ้นที่นาแลนทา ได้จัดให้มีการศึกษา พระพุทธรศาสนาในมหาวิทยาลัยต่างๆ และปรับปรุงบำรุงสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา และได้เชิญประเทศที่นับ ถือพระพุทธรศาสนาเข้าร่วมโดยการมอบที่ดินให้รัฐบาลแต่ละประเทศสร้างวัดขึ้นในดินแดนแห่งนี้

ประเทศไทยในสมัยของจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้จัดสรรงบประมาณดำเนินการสร้าง วัดไทยพุทธคยาขึ้นที่เมืองคยา รัฐพิหาร เมื่อ พ.ศ. 2500 (ค.ศ.1957) ซึ่งถือเป็นวัดไทยแห่งแรกในต่างประเทศ เพื่อน้อมเกล้าถวายเป็นพุทธบูชา เนื่องในวโรกาส 25 พุทธศตวรรษ โดยการเชิญของ ฯพณฯ ศรีเยวหาราห์ เนรุห์ นายกรัฐมนตรีของอินเดีย (พระราชรัตนรังษี, หน้า 190) ซึ่งเป็นสถานพระพุทธรเจ้าตรัสรู้ และวัดแห่งนี้เป็น ศูนย์กลางในการเผยแผ่พระพุทธรศาสนา โดยคณะสงฆ์ได้ส่งพระธรรมทูตไปจำพรรษาในครั้งแรก และต่อมาในปัจจุบันมีวัดไทยเกิดขึ้นอีกหลายวัด เพื่อประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธรศาสนาและเป็นสถานที่พักของผู้แสวงบุญ ทั้งชาวไทยและต่างชาติ

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยในฐานะอาจารย์ประจำคณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นอาจารย์นิเทศนักศึกษาที่นักศึกษาได้ไปฝึกประสบการณ์วิชาชีพทางพระพุทธรศาสนาที่วัดไทยในประเทศอินเดีย จึงสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่องนี้ เพื่อประโยชน์ต่อความเจริญมั่นคงของพระพุทธรศาสนาสืบไป

2. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธรศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประเทศอินเดีย
- 2.2 เพื่อศึกษาบทบาทการปฏิบัติหน้าที่ของพระธรรมทูตไทยในประเทศอินเดีย
- 2.3 เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่การเผยแผ่พระพุทธรศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประเทศอินเดีย

3. ขอบเขตของโครงการวิจัย

การศึกษาเรื่อง รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธรศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประเทศอินเดียผู้ศึกษาจำกัด ขอบเขตของการศึกษาไว้ ดังนี้

- 3.1 ขอบเขตด้านตัวแปรหรือเนื้อหา เป็นการวิจัยเฉพาะระดับสภาพการเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตและ ปัจจัยที่เอื้อต่อแรงจูงใจ รวมทั้งการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธรศาสนาในการเผยแผ่พระพุทธรศาสนาของ พระธรรมทูตไทย ต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนชาวอินเดีย

3.2 ขอบเขตด้านประชากร เป็นการวิจัยเฉพาะพระธรรมทูตระดับเจ้าอาวาส หรือปฏิบัติหน้าที่แทนเจ้าอาวาส ที่มีวัดอยู่ในเขตรัฐพิหาร ประเทศอินเดีย จำนวน 14 รูป

3.3 ขอบเขตด้านสถานที่ เป็นการวิจัยเฉพาะพื้นที่รัฐพิหาร วิเคราะห์และเขียนรายงานที่เมืองคยา รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย

3.4 ขอบเขตด้านเวลา ใช้เวลาในการทำวิจัย 1 ปี และลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลจริง จำนวน 3 เดือน คือระหว่างวันที่ 1 พฤษภาคม - 31 กรกฎาคม 2560

4. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

4.1 ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประเทศอินเดียดีขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจอย่างมาก

4.2 เป็นแนวทางการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ต่อไป ซึ่งจะก่อให้เกิดการขยายความรู้ ความเข้าใจเรื่องนี้อีกมาก

4.3 ก่อให้เกิดข้อเสนอแนะสำหรับการแก้ไขปัญหาในเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประเทศอินเดีย อันจะเป็นผลดีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป

5. วิธีการดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวางแผนเขียนกรอบในการวิจัย กล่าวคือ ศึกษาวิจัยเปรียบเทียบกับแนวคิด ทฤษฎี โดยเริ่มจากประเด็นที่ต้องการวิจัยแล้วนำไปสู่การทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง จากนั้นจึงมาออกแบบการวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำไปวิเคราะห์จนนำไปสู่ข้อค้นพบ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

5.1 การออกแบบการวิจัย

สำหรับการวิจัยเรื่อง รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประเทศอินเดียนี้ ผู้วิจัยได้อาศัยคุณลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีคุณภาพและ ตรงกับวัตถุประสงค์ในการวิจัยมากที่สุด 5 ประการ ดังนี้

1) ทำการวิจัยในสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติและดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในสถานที่จริงของกรณีศึกษา คือ วัดไทยในประเทศอินเดีย โดยผู้วิจัยได้กำหนดแนวคำถามตามแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นหลัก ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญสามารถตอบได้ตามความสมัครใจและสะดวกใจ โดยผู้วิจัยจะสัมภาษณ์อย่างเป็นธรรมชาติและเป็นกันเองโดยการพูดคุยหรือการสนทนากัน เพื่อหลีกเลี่ยงความรู้สึกของผู้ถูกสัมภาษณ์ว่าเหมือนถูกบังคับให้ตอบ ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะดำเนินการบันทึกทุกเรื่องที่ถูกสัมภาษณ์ให้ข้อมูล

2) ผู้วิจัยก็ได้ใช้การวิเคราะห์แบบอุปนัย คือ การตีความสร้างข้อสรุปจากปรากฏการณ์ และอาศัยกรอบแนวคิดในการเผยแผ่ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์และให้ความหมายเพื่อนำไปสู่การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัยเพื่อประยุกต์ใช้เป็นแนวคิดในการกำหนดแนวทางหรือรูปแบบที่เหมาะสมกับการเผยแผ่ของพระธรรมทูตไทยในอินเดียได้

3) เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเน้นการวิจัยเชิงคุณภาพ จึงใช้ข้อมูลและเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นหลัก เช่น การสัมภาษณ์เจาะลึก การวิเคราะห์เอกสาร เป็นต้น ดังนั้น ข้อมูลที่ได้จึงเป็นลักษณะเชิงพรรณนาปรากฏการณ์ที่พบ ข้อมูลส่วนใหญ่จึงไม่อยู่ในลักษณะของตัวเลข

4) การติดต่อโดยตรงและมีความใกล้ชิดกับกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สำหรับการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นจากการขอเข้าพบเพื่อพูดคุย และอธิบายวัตถุประสงค์ในการทำวิจัยให้กับพระธรรมทูตไทยได้ทราบและชี้แจงถึงความสำคัญในการวิจัยครั้งนี้

5) การใช้วิธีวิจัยที่มีความยืดหยุ่น โดยการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ออกแบบโครงสร้างคำถามที่จะใช้สัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อให้ได้แนวคำตอบตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ หากทำการสัมภาษณ์จริงกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญบางครั้ง อาจต้องมีการปรับคำถามให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ทั้งนี้ จะไม่เบี่ยงเบนไปจากวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนด

5.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือพระธรรมทูตไทยในอินเดีย โดยการเก็บข้อมูลจะพิจารณาจากความสะดวกของผู้ให้ข้อมูลเป็นสำคัญ และการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยนี้กำหนดขึ้นให้สอดคล้องกับรูปแบบการวิจัย ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้น วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงเน้นข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นหลัก ได้แก่ 1) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูล 2) การวิจัยเชิงเอกสาร ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษาควบคู่กันไปด้วย และเพื่อความชัดเจนในวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลของการวิจัยเรื่องรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประเทศอินเดีย ผู้วิจัยขออธิบายรายละเอียดขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนแรก การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยประชากรในการศึกษาหรือกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่พระธรรมทูตไทยในอินเดีย โดยการสัมภาษณ์เจาะลึกนี้ได้กำหนดแนวคำถามทั้งแบบมีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้างผสมผสานกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมมากที่สุด และเพื่อไม่ให้การสัมภาษณ์นั้นดูเป็นทางการมากเกินไปจนผู้ให้ข้อมูลรู้สึกอึดอัดไม่สะดวกใจในการให้ข้อมูล และเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ภายใต้กรอบแนวคิดในการวิจัยที่กำหนดไว้ 2 ประเด็นคือ 1) บทบาทหน้าที่ของพระธรรมทูต 2) รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ขั้นตอนที่สอง การวิเคราะห์เอกสารซึ่งถือว่ามีความสำคัญพอๆ กับการสัมภาษณ์เจาะลึก กล่าวคือ การวิจัยเอกสารเป็นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร โดยกำหนดประเด็นที่ต้องการศึกษาและทำการค้นคว้าหาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการค้นคว้าทางเอกสารจะแบ่งออกเป็นเอกสารข้อมูลเดิม และเอกสารที่เป็นข้อมูลรองทุติยภูมิ กล่าวคือ เอกสารข้อมูลเดิม เป็นเอกสารหรืองานเขียนต้นฉบับ เป็นข้อมูลแรกที่ปรากฏ เช่น จดหมายเหตุ บันทึก หรือเป็นข้อมูลที่เก็บจากแหล่งกำเนิดข้อมูลโดยตรง ส่วนข้อมูลรองหรือข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลที่คัดลอกมาจากคนอื่นอีกที ผู้เก็บรวบรวมข้อมูลไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์โดยตรง อย่างไรก็ตาม ข้อมูลทั้ง 2 ประเภท ล้วนมีประโยชน์ในการเปรียบเทียบหรือเทียบเคียงได้เป็นอย่างดีเพื่อนำไปสู่แนวทางที่ดีที่สุด ซึ่งในการวิจัยเรื่องรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประเทศอินเดียนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เอกสารข้อมูลทั้ง 2 ประเภท

5.3 ประชากรในการวิจัย

ผู้วิจัยได้เลือกตัวอย่างแบบเจาะจงจากประชากรที่กำหนด ได้แก่พระธรรมทูตไทยที่อาศัยอยู่ในประเทศอินเดีย โดยใช้พิจารณาณของผู้วิจัย เนื่องจากผู้วิจัยมีประสบการณ์เคยศึกษาอยู่ในประเทศอินเดีย และเป็นอาจารย์นิเทศนักศึกษาที่ต้องเดินทางไปแนะนำการฝึกประสบการณ์วิชาชีพของนักศึกษาตามวัดต่างๆ ในประเทศอินเดีย จึงมีความรู้ความเข้าใจและรู้จักพระธรรมทูตไทยหลายๆรูปเป็นอย่างดี จึงสามารถเลือกบุคคลที่จะให้ข้อมูลได้กระจ่างและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าได้อย่างดียิ่ง

5.4 ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในเรื่องการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยขอแบ่งขั้นตอนการเก็บรวบรวมออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนเตรียมการก่อนทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ขั้นตอนระหว่างทำการเก็บรวบรวมข้อมูล และขั้นตอนหลังการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ขั้นตอนเตรียมการก่อนทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ในขั้นตอนนี้จะเริ่มจากการติดต่อประสานไปยังผู้ให้ข้อมูล จนถึงก่อนเข้าทำการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

1) ติดต่อประสานกับผู้ให้ข้อมูลอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งบางส่วนเป็นการติดต่อประสานทางโทรศัพท์ และบางส่วนเป็นการติดต่อประสานด้วยตัวผู้วิจัยเอง เมื่อได้รับการตอบรับแล้วจึงได้กำหนดตารางเวลาในการเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลร่วมกัน เพื่อให้ผู้วิจัยนำมาเตรียมความพร้อมในการวางแผนเก็บรวบรวมข้อมูลล่วงหน้า

2) ยืนยันกำหนดการเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลที่ชัดเจนอีกครั้งหนึ่ง ทั้งในเรื่องของวัน เวลา และสถานที่ เพื่อไม่ให้เสียเวลาทั้งสองฝ่าย

ขั้นตอนระหว่างทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ในขั้นตอนนี้เริ่มจากการเดินทางไปยังสถานที่ที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล จนถึงการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจนแล้วเสร็จ ดังนี้

1) เดินทางไปยังสถานที่ที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเริ่มต้นจากวัดไทยพุทธคยาเป็นอันดับแรก

2) การรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา

ขั้นตอนหลังทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ในขั้นตอนนี้จะเริ่มจากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามแล้วเสร็จ จนถึงการจัดระบบข้อมูลทั้งหมดเพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ อภิปรายผล และสรุปผลนำไปสู่ข้อเสนอแนะต่อไป ดังนี้

1) เนื่องจากการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ ส่วนใหญ่ผู้วิจัยเป็นผู้จัดบันทึกการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง จึงสะดวกต่อการนำมาสังเคราะห์ข้อมูล

2) ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่สังเคราะห์แล้วทั้งหมด คัดกรองเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ทำการศึกษา เพื่อนำไปสู่ข้อค้นพบ การวิเคราะห์และอภิปรายผล

3) เมื่อจัดระบบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้อีกมาจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลมาหาข้อสรุปก่อนนำมาอภิปรายผลต่อไป

4) นำเอกสารที่ได้รับมาทำการแยกแยะและจัดระเบียบข้อมูลว่ามีส่วนใดเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ทำการศึกษา เพื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลประเภทอื่นๆ ที่ได้รับ

5) กำหนดรูปแบบการแสดงผลข้อมูล ซึ่งเป็นกระบวนการนำเสนอข้อมูลในรายงานผลการวิจัย ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในรูปของการพรรณนา ซึ่งเป็นผลจากการเชื่อมโยงข้อมูลที่จัดระเบียบแล้วเข้าด้วยกันตามกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

5.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จึงต้องมีการจัดระเบียบโครงสร้างและหาความหมายของข้อมูลที่รวบรวมมา เป็นการค้นหาข้อความทั่วไปที่จะบอกความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ แล้วนำผลมาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ และใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลส่วนแรกเชิงบรรยาย ส่วนที่สองคือการวิเคราะห์เนื้อหา ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยายเช่นกัน ดังนั้น เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลตามวิธีการและเครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูลตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้นำมาเรียบเรียงเพื่อบูรณาการและหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ต่างๆ จากข้อมูลการสัมภาษณ์เจาะลึกและเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ โดยในส่วนของเตรียมการวิเคราะห์ข้อมูลได้ทำการจัดระเบียบของข้อมูล เพื่อให้เกิดความสะดวกในการนำมาวิเคราะห์ จากนั้นนำข้อมูลมานำเสนอเป็นข้อค้นพบ เพื่อนำไปสู่การหาข้อสรุป การตีความ และการตรวจสอบความถูกต้องแม่นยำของผลการวิจัยต่อไป

5.6 การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในประเทศอินเดียนี้ ผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบว่าข้อมูลนั้นเพียงพอหรือยังและตอบปัญหาของการวิจัยหรือไม่ รวมทั้งความถูกต้องของข้อมูลประกอบไปด้วยกระบวนการวิธีที่หลากหลาย เช่น การตรวจสอบด้านข้อมูล ได้แก่ เวลา สถานที่ และบุคคลผู้ให้ข้อมูล การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย ได้แก่ การตรวจสอบข้อมูลของผู้วิจัย การตรวจสอบด้านแนวคิด ทฤษฎี ได้แก่ การตรวจสอบแนวความคิดและทฤษฎี เนื่องจากหากมีการเปลี่ยนทฤษฎีการตีความข้อมูลก็จะเปลี่ยนไป และการตรวจสอบด้านวิธีรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การใช้หลายๆ วิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูล

6. สรุปผลการวิจัย

จากการที่คณะผู้วิจัยทั้งหมด จำนวน 3 คน ได้ทำการแบ่งกลุ่มการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล ตามแบบเครื่องมือการสัมภาษณ์ พร้อมทั้งอาศัยข้อมูลจากเอกสารทั้งของราชการและเอกชน มาประกอบ การวิเคราะห์และเรียบเรียง รวบรวมเพื่อสนับสนุนในการตอบโจทย์วิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์ปรากฏ ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจ

สรุปเป็นข้อค้นพบ (Fact finding) ได้ว่า พระธรรมทูตที่ทำงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียนั้น เสมือนหนึ่งเป็นผู้แทนของพระสงฆ์ไทยที่นำหลักการปฏิบัติตนตามแบบพุทธศาสนาเถรวาท ตลอดถึงประเพณี วัฒนธรรมของไทยในด้านๆต่างไปทำการเผยแผ่ด้วย เช่น ด้านหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ด้านการก่อสร้างที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมไทย ด้านภาษา ด้านอาหาร ด้านความเป็นอยู่ ด้านการบริหารงานวัดงานพระศาสนา โดยทั้งหมดนั้น รวมอยู่กับงานด้านเผยแผ่ทั้งสิ้น แม้สภาพการดำเนินชีวิตของพระธรรมทูตจะมีปัญหาอุปสรรคด้านสภาพอากาศ แต่ก็ยังทำงานของพระศาสนาได้โดยไม่ย่อท้อ

ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

1 ท่านคิดว่า พระธรรมทูต มีความสำคัญต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างไร

สรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า เป็นผู้ที่สามารถนำหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงใจคน ฝึกตนได้ ฝึกคนอื่นได้ พุทให้เขาเชื่อ ทำให้เขาชอบ เป็นตัวแทนประเทศไทยเป็นผู้นำจิตวิญญาณ เป็นแบบอย่างการดำเนินชีวิตที่ดีงาม เป็นผู้สามารถชี้ทางออก บอกทางบุญ หนุนทางธรรมได้

2 ท่านคิดว่า พระธรรมทูต ที่ดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีคุณสมบัติอย่างไร

สรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า คุณสมบัติตามพระสังฆคุณ ได้แก่ สุปฏิปันโน อุชุปฏิปันโน ญายะปฏิปันโน สามีจิปฏิปันโน สิ่งสำคัญต้องมีใจรักและศรัทธาบริสุทธิ์ที่รักการเผยแผ่ เป็นผู้มีจิตใจอาสาเสียสละเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม ไม่มุ่งหวังว่าจะได้อะไรจากพระศาสนาทั้งยศ ตำแหน่งหรือสมณศักดิ์ แต่สิ่งที่ควรมุ่งหวังคือองค์ความรู้ความเสียสละที่ได้จากการทำงานให้กับพระศาสนา นอกจากนี้ จะต้องมีความรู้ ภูมิธรรม ภูมิฐาน ภูมิใจ เป็นที่ตั้ง

3. บทบาทหน้าที่ของพระธรรมทูตที่ท่านรับผิดชอบอยู่ มีสภาพการบริหารงานอย่างไรบ้าง

3.1 งานด้านการเผยแผ่มีภาระงาน ดังนี้

สรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า การเผยแผ่นั้น สำคัญคือการเข้าใจ เข้าถึงประชาชนทุกระดับ นำหลักคำสอนไปแสดงแนะนำให้กับประชาชนให้ได้ โดยอาศัยเครื่องมือที่สำคัญคือภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร การเผยแผ่ที่เห็นชัดเจนของพระธรรมทูตไทย ได้แก่การบรรพชาสามเณรและการเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของเยาวชนอินเดีย ซึ่งทุกเย็นวันศุกร์จะให้เยาวชนสวดมนต์ไหว้พระที่ลานวัดเป็นประจำ ซึ่งมีจำนวนมากขึ้น ให้ศีลให้พรแก่ชาวบ้านที่ไปเข้าร่วมกิจกรรมงานทำบุญ งานแต่งงาน ให้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต เช่น แจกสิ่งของแก่เยาวชนอินเดียให้เด็กที่เข้ามาสวดมนต์ไหว้พระ หรือการออกบิณฑบาต เป็นการโปรดชาวบ้านมากกว่าการเน้นอาหารสำหรับฉัน

3.2 งานด้านการศึกษามีภาระงาน ดังนี้

สรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า -ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกนักธรรมและแผนกสามัญ โดยสนับสนุนทุนการศึกษา จนจบระดับปริญญาเอก นอกจากนั้น ยังส่งเสริมให้แม่ชี ฆราวาสที่ทำงานอยู่ในวัดต้องเรียนธรรมศึกษาด้วย โดยมีการจัดสอบเป็นประจำทุกปี ซึ่งสนามสอบกลางรวมกันที่วัดไทยพุทธคยา วัดส่วนมากจะจัดให้มีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อเปิดโอกาสให้เยาวชนอินเดียเข้ามามีส่วน

3.3 งานด้านสาธารณูปการมีภาระงาน ดังนี้

สรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า สิ่งสำคัญในการสร้างวัดในประเทศอินเดียคือการก่อสร้างอาคารปฏิบัติธรรม สำหรับผู้แสวงบุญ ได้เข้าพักอาศัย เพื่ออำนวยความสะดวก ผู้มาแสวงบุญ ห้องสุขาที่สะอาดและทันสมัย การก่อสร้างสถานพยาบาล เพื่อตรวจสุขภาพและรักษาผู้ป่วย

3.4 ด้านรักษาประเพณี/พิธีกรรมมีภาระงาน ดังนี้

สรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า การก่อสร้างก็จะเน้นทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรมของไทยและอินเดีย ให้มีความกลมกลืนประสานกัน ส่วนเรื่องประเพณีวัฒนธรรม ก็ต้องมีความกลมกลืนกัน แต่ไม่

ทั้งหลักการของเถรวาทและวัฒนธรรมไทย เช่น การทำบุญทอดกฐิน ทอดผ้าป่า เวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา งานพุทธมโหสถ และสวดมนต์สาธยายพระไตรปิฎกระดับนานาชาติ ด้วยเหตุที่งานเผยแผ่นั้นเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ เพราะงานเผยแผ่เป็นบูรณาการที่เป็นภาพซ้อนภาพ คือการปกครอง การศึกษา การสาธารณูปการ ตลอดจนประเพณีพิธีกรรม จึงเป็นภาระหน้าที่อันหนักของพระธรรมทูตที่ต้องรับผิดชอบในทุกๆด้าน ซึ่งในปัจจุบันเป็นแรงโหมของพระพุทธศาสนาที่กำลังมาแรง

ส่วนที่ 3 ข้อค้นพบที่ได้จากการลงภาคสนาม

สรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า จากการที่คณะผู้วิจัยทั้งหมด จำนวน 3 คน ได้ข้อค้นพบจากการสังเกต การสัมภาษณ์/การสนทนากลุ่ม และการศึกษาเอกสารบันทึก ทำให้ทราบว่าพระธรรมทูตไทยในประเทศอินเดีย ต้องปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมให้ได้ โดยคงความเป็นพุทธแบบเถรวาทไว้ ตรงนี้เป็นจุดแข็งและจุดขายของพระธรรมทูตไทย จากการค้นพบอีกประการหนึ่งคือผู้ที่กำลังดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและเป็นพระธรรมทูตนั้น ส่วนมากเป็นพระนักศึกษไทยที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี โท และเอก ที่คอยช่วยงานของคณะสงฆ์ ซึ่งบางครั้งพระเหล่านี้ต้องเดินทางไปศึกษาอยู่บ่อยครั้ง ทำให้พระธรรมทูตขาดแคลน

7. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ มีข้อค้นพบ (Fact findings) ที่ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่และมีคุณค่าทางวิชาการ ซึ่งพร้อมที่จะนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป จึงนำมาอภิปรายผลโดยใช้หลักตรรกวิทยาในการให้เหตุผล เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งมีดังต่อไปนี้

ผลการวิจัยพบว่า พระธรรมทูต มีความสำคัญต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมาก โดยมุ่งประโยชน์ของประชาชนเป็นที่ตั้ง เพื่อให้สังคมมีความสงบสุขทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระพรชัย คนธสาโร (แก้ววิเชียร) (2550) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์การเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า” ผลจากการวิจัยพบว่า แนวทางการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า เริ่มตั้งแต่การวางนโยบายเพื่อการบำบัดทุกข์ บำรุงสุข สู้สันติภาพที่เป็นหน้าที่ของชาวพุทธ โดยพระพุทธองค์ได้มองวิสัยทัศน์โดยมีขอบเขตในการเผยแผ่ มีการวางพื้นฐานและความเข้าใจพื้นฐานของแต่ละบุคคล ทั้งยังมีการมอบหมายภารกิจตลอดจนถึงวิธีการต่างๆเพื่อนำไปสู่เป้าหมายทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์หลักวัตถุประสงค์รองและด้านธรรม โดยที่ยุทธศาสตร์การเผยแผ่ของพระพุทธองค์นั้นพิจารณาไปถึงธรรมที่ให้ ให้เหมาะสมกับบุคคล มีการเน้นปัจเจกบุคคลเป็นศูนย์กลาง ทั้งยังมีแนวการเผยแผ่คำสอน ที่มุ่งเน้นในด้านการดำรงชีพการงานต่างๆไปถึงคำสอนที่มุ่งไปสู่ความหลุดพ้น ตลอดจนจนถึงการเผยแผ่เข้าสู่กลุ่มมวลชนโดยใช้หลักการ วิธีการสู่เป้าหมาย โดยสิ่งเหล่านั้นสามารถจะพิสูจน์ทั้งโดยสมมติและความจริงแท้ โดยพระพุทธองค์ใช้วิธีการเผยแผ่อันหลากหลายจนนำไปสู่ความสำเร็จ สิ่งหนึ่งที่มีการเผยแผ่ประสบความสำเร็จได้ดีนั้น เกิดจากการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ ทำให้เข้าถึงประชาชนได้อย่างรวดเร็วและคุ้มค่า เช่นการจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ คงชิต ชินสิญจน์ (2551) ได้ทำการศึกษารายงานเรื่อง “การพัฒนาแบบการประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย” ผลการวิจัยพบว่า 1. รูปแบบการประชาสัมพันธ์ภายในองค์กร ต้องพัฒนาจากเดิมที่เป็นแบบทางเดียวให้เป็นแบบสองทาง ซึ่งถือว่าการรับข้อมูลกลับจากบุคลากรในองค์กรด้วย ให้ใช้

ระบบของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ E-Board, E-Office and E-Library เพื่อให้การประชาสัมพันธ์ไปสู่กลุ่มเป้าหมายโดยเร็ว

2. รูปแบบการประชาสัมพันธ์ภายนอก ต้องพัฒนาไปสู่รูปแบบของการตลาดแบบผสมผสาน IRM (Integrated Management) โดยตระหนักถึงองค์ประกอบทุกส่วนของการประชาสัมพันธ์ ได้แก่ บุคคล สื่อเป้าหมาย กิจกรรม และเวลา

3. รูปแบบการประชาสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ต้องพัฒนารูปแบบที่มีอยู่ให้มีความเข้มแข็งเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น โดยพัฒนาพระธรรมทูตฝ่ายบรรพชิต และสร้างองค์การการประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาฝ่ายคฤหัสถ์ ส่วนการพัฒนาด้านสถานที่ต้องให้มีเอกลักษณ์และสัญลักษณ์ (Brand) เป็นที่ยอมรับ

ผลการวิจัยพบว่า พระธรรมทูต ที่ดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรมีคุณสมบัติที่พร้อมจะเสียสละส่วนตน มีความอดทนพากเพียรพยายาม เป็นผู้ที่มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาชัยยันต์ ธรรมวิสุทธิโก (ธรรมสุทธิ) (2550) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชธรรมเจดियाจารย์ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร) ”ผลการศึกษาพบว่า พระราชธรรมเจดियाจารย์ เป็นพระเถระที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล เป็นพระที่เปี่ยมล้นไปด้วยความเมตตาไม่มีประมาณ ประกอบคุณูปการต่อพระพุทธศาสนาต่อประเทศไทย และต่างประเทศ เป็นพระนักพัฒนา สามารถใช้สื่อเทคโนโลยีจากรูปแบบต่างๆ ได้สร้างปูชนียวัตถุและปูชนียสถาน ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ยืนยงตลอดกาล พระราชธรรมเจดियाจารย์เป็นพระที่มีความอุตสาหพยายามในการปฏิบัติธรรมจนเกิดความเข้าใจ ท่านได้ประยุกต์หลักธรรมและวิธีการตามความเข้าใจของตนเองเข้าด้วยกัน ฉะนั้น การสอนของท่านจึงไม่ยึดติดอยู่กับตำรา แต่เป็นการอธิบายสภาวะที่สัมผัสได้ด้วยใจ อันเกิดจากการปฏิบัติตามวิธีการเจริญสมาธิในชีวิตประจำวัน วิธีการสอนธรรมะของพระราชธรรมเจดियाจารย์ เป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่ผู้ศึกษาธรรมะควรศึกษา เพื่อความเข้าใจและปฏิบัติตามแนวคำสอนของพระพุทธองค์ให้ถูกต้องยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมบุรณ์ ยโสโร (2554) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย ผลการวิจัยพบว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระยะแรก พระพุทธองค์ทรงเผยแผ่หลักธรรมด้วยพระองค์เอง ระยะต่อมาพระพุทธองค์ทรงมอบหมายให้พระสาวกทั้งหลายช่วยกันเผยแผ่พระ พุทธศาสนาภายหลังพุทธปรินิพพาน คณะสงฆ์มองเห็นคุณค่าและความสำคัญของการเผยแผ่พระ พุทธศาสนา ได้ช่วยกันประกาศหลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนา มีรูปแบบและวิธีการด้านต่างๆ บทบาทในการเผยแผ่พระ พุทธ ศาสนาของคณะสงฆ์ไทย นั้นประกอบด้วย บทบาทหน้าที่ในการพัฒนาทางด้านจิตใจและหน้าที่ทางด้านสังคมสงเคราะห์ สั่งสอนพุทธศาสนิกชนให้ตั้งอยู่ในคุณงามความดี คุณค่าของบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยนั้นมีอยู่ 4 ด้าน ได้แก่ คุณค่าด้านการสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนา และทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี โดยต้องสร้างทัศนคติที่มีเหตุผล ไม่เชื่อหรือยึดถือสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยขาดสติปัญญาหรือเพียงเพราะฟังตามๆกันมา คุณค่าด้านการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยมุ่งเน้นให้พุทธศาสนิกชนได้ใช้ปัญญาของตนพิจารณาหาเหตุผล และลงมือปฏิบัติ คุณค่าด้านการสอนให้ละความชั่วทำให้ประชาชนที่ได้รับการสั่งสอนได้ประพฤติตนเป็นคนดี คุณค่าด้านการสนับสนุนให้ทำความดีเป็นการชี้ให้เห็นถึงคุณค่าหรือประโยชน์ของการทำความดี และคุณค่าด้านการสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพไว้สืบทอดพระพุทธศาสนาเป็นการสร้างบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถและพร้อมใจที่จะช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป

ผลการวิจัยพบว่า บทบาทหน้าที่ของพระธรรมทูตที่ท่านรับผิดชอบนี้ มีหลายด้านด้วยกันที่ต้องดำเนินการทั้งส่วนตนและส่วนรวม เพื่อให้การเผยแผ่ประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับงานวิจัยของ เพชรพิกุล ณ นคร (2554) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาประสิทธิภาพการเผยแผ่พระพุทธ ศาสนาของธรรมทูตคณะธรรมทูตในสหรัฐอเมริกา ผลการวิจัยพบว่า 1) ด้านประสิทธิภาพการสร้างวัด ควรมีความเข้าใจในหลักกฎหมายของท้องถิ่นนั้นๆ มีการทำประชาวิจารณ์ มีการพัฒนาปรับปรุงวัดคณะสงฆ์ส่วนกลางควรเข้ามามีบทบาทหรือกำหนดวิธีการช่วยเหลือ 2) ด้านประสิทธิภาพการบริหารวัด ควรยึดหลัก 3 ประการ ได้แก่ พัฒนาตนเอง รับผิดชอบงาน และการศึกษาตลอดชีวิต คณะการบริหารคณะสงฆ์จะต้องกำหนดแผนยุทธศาสตร์และยุทธวิธีการเผยแผ่ในการปฏิบัติงานให้ชัดเจน มีการกระจายอำนาจหน้าที่ จัดทำแผนนโยบายเชิงรุก การสร้างทีมสร้างระบบการทำงานให้มีความเข้มแข็ง นำหลักพุทธวิธีมาแก้ไขข้อพิพาทความขัดแย้งในการบริหาร 3) ด้านประสิทธิภาพการสอนธรรม ควรใช้หลักไตรสิกขา 3 และการสนทนาธรรม ควรใช้หลักปุจฉา-วิสัชนา ธรรมวินัย ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ตลอดทั้งเปิดศูนย์ปฏิบัติธรรม และใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยใหม่จัดทำสื่อการเผยแผ่ ภาษาอังกฤษ มีการปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับบริบทสังคมที่เปลี่ยนไป 4) ด้านประสิทธิภาพส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ควรมีการถ่ายทอดหลักธรรมผ่านทางศิลปวัฒนธรรม 4 ด้าน ได้แก่ ศาสนาวัตถุ ศาสนาบุคคล ศาสนาพิธี และศาสนาธรรมกำหนดการทำกิจกรรมประจำปี นอกจากประสิทธิภาพการเผยแผ่แต่ละด้านแล้ว พระธรรมทูตยังต้องอาศัยสื่อต่างๆ เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่อีกด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน (ด้วงวงศ์) (2553) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่า 1) คณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันได้ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอินเทอร์เน็ต ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นจำนวนมากโดยเนื้อหาหลักอยู่ที่ประวัติขององค์กร หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากิจกรรมขององค์กร 2) รูปแบบการนำเสนอมีหลายอย่างทั้งเอกสารที่เป็นข้อความตัวอักษร เสียง ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว กราฟิกโดยผ่านเว็บเพจหลายเว็บเพจในโฮมเพจเดียวกันกระบวนการในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นแตกต่างกันออกไปแต่ก็มีองค์ประกอบคล้ายกัน คือ มีคอมพิวเตอร์ฮาร์ดแวร์ขององค์กร มีโปรแกรมหรือซอฟต์แวร์ในการสร้างเว็บไซต์ได้เอง ข้อมูลมีมากพอและมีการเคลื่อนไหวในเว็บไซต์โดยสม่ำเสมอ ระบบการสื่อสารข้อมูลใช้ช่องทาง คือ อินเทอร์เน็ตแต่มีการเชื่อมต่อหลายแบบแตกต่างกันตามสมควร บุคคลากรส่วนมากยังเป็นผู้เสพสาร ผู้ผลิตยังมีไม่เพียงพอ บางเว็บไซต์มีคนดำเนินการเพียงคนเดียว ระเบียบปฏิบัติและคู่มือเว็บไซต์ส่วนมากดำเนินการตามระเบียบ ประสิทธิภาพของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการใช้เทคโนโลยีของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันนั้น จากการสำรวจปริมาณผู้อ่านหรือผู้เข้าชมตามเว็บไซต์ต่างๆ ในแต่ละเว็บเพจ และจากการสนทนากลุ่มสรุปได้ว่า ในเว็บไซต์ของสถาบันสงฆ์ องค์กรสงฆ์และองค์กรอิสระมีประสิทธิภาพเป็นที่น่าพอใจ ในส่วนของเว็บไซต์ของวัดไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เพราะคนส่วนมากไม่ค่อยเข้าชมเว็บไซต์ของวัดมากนัก ด้านผลกระทบ ปัญหาและอุปสรรคของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการใช้เทคโนโลยีของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันพบว่าทำให้ชาวบ้านมองพระสงฆ์ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการใช้อินเทอร์เน็ตในทางที่น่าสงสัยว่าอาจจะไม่ใช้ในการจัดทำเนื้อหาทางศาสนาอย่างเดียว อาจจะเปิดดูเว็บที่ไม่เหมาะสมได้ง่ายในด้านปัญหาและอุปสรรคนั้นพระเถระยังไม่เข้าใจรูปแบบและกระบวนการของการทำงานเกี่ยวกับการสร้างเว็บไซต์ เพื่อเผยแผ่ศาสนามากนัก ส่วนคณะสงฆ์รุ่นใหม่มองรับได้และพยายามศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองจนสามารถสร้างเว็บไซต์ได้เอง ส่วนหนึ่งเว็บมาสเตอร์ต้อง

จ่ายทรัพย์สินส่วนตัวเป็นค่าอินเทอร์เน็ตแอดเดรสหรือโดเมนเนม และจ่ายค่าเช่าพื้นที่เว็บไซต์เพื่อให้เว็บไซต์ดำเนินการต่อไปได้ มีเพียงส่วนน้อยที่มีเว็บไซต์ฟเวอร์ของตัวเองส่วนมากจะเป็นองค์กรขนาดใหญ่ เว็บไซต์บางแห่งต้องปิดตัวลงเพราะแบกรับค่าใช้จ่ายไม่ไหว ปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่งคือด้านภาษาเพราะเว็บไซต์ของคณะสงฆ์ไทยส่วนมากยังคงใช้ภาษาไทยในการนำเสนอแม้ว่าจะมีระบบช่วยแปลในเว็บไซต์ค้นหาบางแห่งแต่มาตรฐานการแปลยังไม่เป็นที่ยอมรับ ทำให้เข้าถึงได้เฉพาะกลุ่มผู้รับสารที่อ่านภาษาไทยได้เท่านั้น 3) แนวทางในการพัฒนารูปแบบกระบวนการของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการใช้ เทคโนโลยีสารสนเทศอินเทอร์เน็ตในอนาคตนั้น คณะสงฆ์ไทยต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ทันกับความเจริญของเทคโนโลยี และใช้เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตให้มีประสิทธิภาพ คณะสงฆ์ไทยควรมีองค์กร เพื่อให้การสนับสนุนและควบคุมดูแลในการใช้อินเทอร์เน็ตให้เหมาะสมกับสมณะภาวะ เพราะในอนาคตสถาบันสงฆ์ องค์กรสงฆ์และวัดต่างๆ มีความจำเป็นต้องใช้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ตมากขึ้นเพื่อให้มีความเหมาะสมกับความเจริญของยุคสมัย

8. ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัยดังกล่าวมาแล้ว คณะผู้วิจัยจึงนำผลการวิจัยมาดำเนินการจัดทำเป็นข้อเสนอแนะไว้เป็น 3 ระดับดังนี้

8.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลการวิจัย พบว่า พระธรรมทูตไทยมีความสามารถที่สามารถนำหลักคำสอนไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีความเจริญก้าวหน้าอีกครั้งในแดนพุทธภูมิ ด้วยความอดทนต่อสภาพสังคมและด้วยการปฏิบัติตนที่เหมาะสม ทำให้ประชาชนเกิดศรัทธาสนับสนุนให้มีการสร้างวัดเพื่อทำงานเผยแผ่อย่างเต็มที่ จึงมีข้อเสนอแนะสำหรับองค์กรที่ดูแลว่า ควรส่งเสริมสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ และจัดสวัสดิการที่เหมาะสมให้กับพระธรรมทูตเหล่านี้

8.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

ควรมีการทำงานประสานงานขององค์กรอย่างต่อเนื่อง สร้างความเข้มแข็งออกมาในรูปแบบพระธรรมทูตไทยโดยส่วนรวม ไม่แข่งขันกันสร้างวัดหรือแย่งศรัทธาประชาชนให้ศรัทธาเฉพาะบุคคล และควรมีการบริหารจัดการที่ชัดเจน มีธรรมาภิบาลการบริหารงานที่เป็นรูปธรรม

8.3 ข้อเสนอแนะสำหรับศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

การบูรณาการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยระบบเทคโนโลยีสารสนเทศของพระธรรมทูตไทยในประเทศอินเดียการปรับตัวที่เหมาะสมเข้ากับ

9. บรรณานุกรม

พระเทพเวที. (2532). **เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : อมรินทร์เพร้นติ้งกรุ๊ป.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2545). **แก่นแท้ของพระพุทธศาสนาแก่นธรรมการเผยแผ่เพื่อชีวิต**.

กรุงเทพฯ : บริษัทสื่อตะวัน จำกัด

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2549). **พุทธทาสภิกขุ บุคคลสำคัญของโลก**.

กรุงเทพฯ : หจก. เอมี เทรดตติ้ง.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2541). **พุทธวิธีในการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : สหธรรมมิก.

พระธรรมวิสุทธิกวี. (2546). **คนไทยกับงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.)

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2548). **ราชบัณฑิตยสถานโครงการเพื่อการศึกษาพุทธศาสนา**

ชุดคำวิถ. กรุงเทพฯ : วัดราชโอรสาราม.

พระราชรัตนรังสี. (ม.ป.ป). **สู่แดนพุทธองค์**. ไม่ปรากฏแหล่งพิมพ์.

พระครูสังฆรักษ์จักรกฤตม์ (ภูริปัญญา). (2548). **เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา**.

กรุงเทพฯ : จรัลสนิทวงศ์การพิมพ์.

พระมหาณรงค์ศักดิ์ โสภณสิทธิ. (2545). **ไม่มื่อหนังสือ**. กรุงเทพฯ: บริษัท เอที เทรดิง จำกัด

พระมหาสุภา อุทโท. (2542). **พระสงฆ์ไทยใน 2 ทศวรรษหน้า พ.ศ.2541-2560**.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ.

พระราชวรมนูณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2527). **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระพรชัย คณธสารโร (แก้ววิเชียร). (2550). **ยุทธศาสตร์การเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า**. วิทยานิพนธ์

ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระมหาชัยยันต์ ธรรมวิสุทธิโก (ธรรมสุทธิ) “**ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชาธรรมเจดีย์จารย์**

(หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร). (2550). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย,

วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.

พระมหาประจวบ สุธาธิโก(แหล่งหล้า). (2552). **การเผยแผ่พระพุทธศาสนานิกายวัชรยานในประเทศไทย**.

วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระสมบุรณ์ ยโสธโร (ชารินทร์). (2554). **ศึกษาวิเคราะห์บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย**.

วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**, กรุงเทพฯ :

นามมีบุคคลพัลลิกะขันส์.

วสิน อินทสระ. (2545). **พุทธวิธีในการสอน**.พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมดา.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2560). **กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก**.

กรุงเทพฯ : บริษัท สำนักพิมพ์แพทแอนดโฮม จำกัด.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2553). **คู่มือประกอบการเผยแผ่พระพุทธ ศาสนาภาคปฏิบัติการ**.กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

10. คำขอบคุณ

รายงานการวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์จากผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย ซึ่งเป็นทั้งแรงผลักดันให้กำลังใจ ช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาและแนะนำให้แก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี โอกาสนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณาจารย์ เจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยทุกท่าน และขอขอบคุณสถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยที่ได้ให้โอกาสตีพิมพ์ผลงานวิจัยในครั้งนี้